

Türkçe ve Arapçada Sıfat-Fiiller Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar ^a

 CELAL TURGUT KOÇ ^b NECLA ÇAKMAK ^c

Geliş Tarihi: 12.03.2019 | Kabul Tarihi: 18.05.2019

Öz: Sıfat-fiiller, gerek günlük konuşma dilinde gerekse de edebi metinlerde anlatımı güçlendirmek ve anlatımda akıcılığı sağlamak açısından sıkça kullanılır. Bu özellik göz önüne alındığında, sıfat-fiillerin Arapça derslerinde gramer konusu olarak ele alınması, bu dilin öğretimindeki verimliliği artırması açısından büyük önem arz etmektedir. Araştırmada kaynak olarak kullanılan Arapça ve Türkçe dilbilgisi kitaplarından çeşitli cümle örnekleri seçilmiş, cümleler dilbilgisi ve dilsel özellikler bakımından karşılaştırılmıştır. Bu doğrultuda Arap dilini öğreten ve öğrenenlerin “sıfat-fiil” konusunda daha geniş bilgi sahibi olmaları hedeflenmiştir. Çalışma nitel bir araştırma olup, tarama modeli kullanılmıştır. Bu çalışmada öncelikle dil öğretiminin önemine değinilmiş, daha sonra Türkçe ve Arapçadaki sıfat-fiiller incelenerek elde edilen bilgiler doğrultusunda karşılaştırma yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise iki dildeki benzerlik ve farklılıklar paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Türkçe, sıfat-fiiller, karşılaştırma, dilbilgisi.

Similarities and Differences between Adjective-Verbs in Turkish and Arabic

Abstract: Adjective-verbs are frequently used in order to strengthen the expression in both daily language and literary texts and to provide fluency in expression. Considering this feature, considering adjective-verbs as grammar in Arabic lessons is of great importance in terms of increasing the efficiency of teaching this language. Various examples of sentences were selected from the Arabic and Turkish grammar books used as sources in the research, and the sentences were compared in terms of grammar and linguistic features. In this direction, it is aimed that those who teach and learn Arabic language have a broader knowledge about “adjective-verb.”

^a Bu makale Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalında yapılmakta olan *Türkçe ve Arapçada Sıfat- Fiiller: Karşılaştırmalı Bir İnceleme* başlıklı Yüksek Lisans tezinden hareketle yazılmıştır.

^b Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü
ctkoc42@hotmail.com

^c Gazi Üniversitesi, SBE, Arap Dili ve Edebiyatı Programı
neclailkay@hotmail.com

The study was a qualitative research and a screening model was used. In the study, firstly the importance of language teaching was mentioned, then the adjectives-verbs in Turkish and Arabic were examined and a comparison was made according to the information obtained. In the conclusion part, similarities and differences in two languages are shared.

Keywords: Arabic, Turkish, adjective-verbs, comparison, grammar.

Giriş

Sosyal bir varlık olan insan, daima bir topluluk içinde yaşamış ve bulunduğu toplumda yer alan diğer fertlerle iletişime geçebilme için dili kullanmıştır. Dil, insanın yaşamını sürdürebilmesi ve ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için kullanılan en güçlü ve önemli iletişim aracıdır. Nitekim günümüzde dil öğreniminin ve öğretiminin önemi; eğitim, iş, ticaret, turizm vb. nedenlerle gitgide artmış, ilköğretim 2. sınıftan itibaren yabancı dil, müfredattaki yerini almaya başlamıştır. Ancak öğretilen yabancı dil genellikle İngilizce olmakta ve öğrencilerin devam eden eğitim hayatlarında da İngilizce, öncelikli yabancı dil olmaya devam etmektedir. Buna karşın Arapça, imam hatip ortaokulları ve liselerinde mecburi ders, birtakım Anadolu liselerinde de seçmeli ders olarak öğretilmektedir. Günümüzde Arap ülkelerinden gelen yabancı uyruklu vatandaşların çokluğu, Türkiye-Ortadoğu ilişkileri gibi sebepler Arapçanın önemini artırarak, bu dili öğrenmeyi gerekli kılmıştır. Ancak iki farklı dil ailesine mensup Arapça ve Türkçe gerek sözdizimi, gerekse de gramer kuralları açısından oldukça farklıdır ve Türk vatandaşlarının Arapça, Arap öğrencilerin de Türkçe öğrenirken karşılaştığı birtakım zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bu zorluklar çoğu zaman iki dildeki dilbilgisi kurallarının diller arasında yanlış aktarılmasından kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmada, Türkçe dilbilgisi alanında önemli bir yere sahip olan ve “fiilimsiler” başlığı altında ele alınan “sıfat-fiiller” konusu ele alınmış, daha sonra Arapçadaki kullanımına yer verilmiştir. Amaç, her iki dildeki yanlış aktarımları ve yapılan tercüme hatalarını fark ettirmektir.

1. Türkçede Sıfat-fiil

1.1. Genel

Sıfat-fiil ya da diğer adıyla ortaç, Türkçe bir fiil kökü ya da gövdesinin belirli yapım ve çekim ekleri getirildikten sonra fiil özelliğini kaybederek sıfatlaşmasıdır. Nitekim Muharrem Ergin sıfat-fiiller için partisip terimini kullanır ve açıklar: “Partisipler nesnelere hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleridir. Partisiplerin asıl isimlerden farkı nesneyi hareketine göre adlandırması, onu asıl varlığı ile şu ya da bu kalıcı vasfı ile değil, hareketi ile ifade etmesidir. Onun için partisiplere fiillerin isim şekilleri, isim-fiil diyebiliriz”¹ O halde sıfat-fiiller: (1) Hareket özelliği taşırlar. (2) Zaman özelliği taşırlar. (3) Sıfat görevinde kullanılırlar.

“Yaz-dı-ğ-ın mektupları bir solukta okudum.” cümlesinde “yaz-“ fiil köküne “-dı” eki ve “-ın” iyelik eki getirilmiş, ayrıca “mektupları” niteleneni de getirilerek sıfat-fiile dönüştürülmüştür.

1.2. Sıfat-fiil Ekleri

Günümüz Türkiye Türkçesindeki “-an, -ası, -maz, -ar, -dık, -acak, -mış” ekleri fiil kök veya gövdesine getirilerek ekin eklendiği fiile sıfat görevi yükleyebilir. Buna sıfat-fiil (partisip) denir.²

Aslında bu eklerin çoğu bildiğimiz zaman ekleridir. -(a)r geniş zaman eki, -dik ve -miş geçmiş zaman eki, -ecek gelecek zaman ekleridir. Sıfat-fiil yapmak için kullanılan bu ekler, sıfatlaşan kelimenin zaman kavramını taşımasını sağlar. Ancak sıfata dönüşen bir fiil, artık fiil özelliğini kaybettiği için isim gibi durum eklerini ve iyelik eklerini de alabilir.

Ör. yaz-ıl-an+ lar, yaz-ıl-an+a, yaz-dı-ğ+ım³

Bu üç örnekte de aynı fiil kökü kullanılmış; ancak 1. örnekte “-an” sıfat-fiil ekinden sonra “-lar” çoğul eki, 2. örnekte “-a” durum eki, 3. örnekte de “-ım” iyelik eki getirilmiştir.

¹ Muharrem Ergin, *Türk Dili*, İstanbul: Bayrak, 2002, s. 333.

² Ebru Alagöz Boyraz, “Nehcü'l-ferâdis'te sıfat-fiillerin kullanımı ve tarihsel gelişimi”, 3 (1), 2018, . *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, s. 53-70.

³ Mariya Leontiç, “Türkçede fiilimsiler”, *Gotse Delçev” Üniversitesi, İştip Makedonya*, 2017, s. 72.

1.3. Ortaçların Taşıdıkları Zaman Anlamlarına Göre Sınıflandırılması

3.1.1. Geçmiş Zaman Bildiren Ortaçlar

“-dik” ve “-miş” ekleriyle türerler.

Bu ortaçlar, düşündürdükleri kavramların geçmişte ortaya çıkan niteliklerini bildirirler.

“Senelerden beri silinmemiş, rendelenmemiş ve yer yer mürekkep lekelerine bulanmış olan masanın üzerinde beyaz ve yuvarlak bir hokka, tuzluğa benzeyen bir rıhdan ve uçları kırılmış iki kamış kalem duruyordu.”⁴

“-miş” eki sıfat-fiil olarak kullanıldığında bu ekle kurulmuş çekimli fiillerde olduğu gibi başkasından duyma, sonradan fark etme gibi bir işlev görmez. Geçmiş zaman bildirir. Adeta “-dı” ekinin sıfat-fiil hâli gibidir.⁵

“Yaprakları dökülmüş ağaçlar gibi, sessiz ve hüznüydü.”

3.1.2. Gelecek Zaman Bildiren Ortaçlar

“-ecek” ve “-esi” ekleriyle türetilir. Bu ortaçlar düşündürdükleri kavramların gelecekte gerçekleşecek niteliklerini bildirirler. “-esi” ekiyle türemiş ortaçlar, “olumsuz dilek” anlamı taşırlar.

“Mektebe giderken babasından para alan bir çocuk gibi zevcenizin arada bir size bahsedeceği sadakalarla mesut olacağımıza inanıyor musunuz?”⁶

3.1.3. Geniş Zaman Bildiren Ortaçlar

“-r”, “-en” ekleriyle türetilir. Bu ortaçların düşündürdüğü yargılar, genellikle, her zaman geçerlidir:

“Güler yüzlü insanlar sevilir. (Dün, bugün, yarın)

“...kardeşini yalnız bırakarak, hatta geç kalmak korkusuyla manganın kenarına sürülen parlak sarı cezveden hissesini almayarak bu gece

⁴ Sabahattin Ali, *Kuyucaklı Yusuf*. 2011, İstanbul: YKY, s.150.

⁵ Selma Gülsevin, “-(Y)ACAK sıfat-fiil ekinin birleşik yapılarıdaki özel bir işlevi üzerine” ,5(1), 2016,. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, s. 180.

⁶ Peyami Sefa, *İstanbul hikayeleri*, İstanbul: Ötüken , 2018, s.183.

seferleri için aldığı muşamba paltosunu giyer,...”⁷

3.2. Sıfat-fiillerin Genel Özellikleri

1. Sıfat-fiil, fiilin cümlede sıfat görevinde kullanılmasıdır:

“Yavrusunu yitiren kuşlar, sılasına döner gelir.”

“Yavrusunu yitiren kuşlar” sıfat tamlamalarıdır. “Nasıl?” sorusuna cevap vermektedirler.

2. Sıfat-fiil ekleri, sıfat yapmayabilir:

“Aramızdaki mesafenin ne kadar olduğunu biliyor musunuz?”

“Mesafenin ne kadar olduğunu” bir tamlama değildir ve “Nasıl?” sorusuna da cevap vermemektedir. Yani burada sıfattan bahsetmek doğru değildir.

3. Sıfat-fiiller, zarf görevinde de kullanılabilir:

“Irmağın kıyısında oturmuş ağlamış.” (“oturup ağlamış” yerine kullanılmıştır.)

4. Sıfat-fiillerin niteledikleri isimler düşebilir. Sıfat-fiiller bu durumda *adlaşmış sıfat* görevini yüklenir:

“Çalışan kazanır.” (Çalışan insanlar)

5. Sıfat-fiiller cümle içinde çeşitli görevlerde (özne, tümleç, yüklem...) bulunabilirler:

“Tecrübe görmüş aldanmaz.” (Özne)

“Kendilerine gösterilen boş masaya oturdular.” (Dolaylı tümleç)

6. Sıfat-fiil eklerinden “-dık, -dik” ile “-acak, -ecek” ekleri kendinden sonra iyelik eki alarak kullanılır. Bu durumda kimi zaman ünsüz (k/g) yumuşaması görülür:

“Sınavda bildiğim soruları bile cevaplayamadım.”

“Geleceğin günü sabırsızlıkla bekliyorum.”

2. Arapçada Sıfat-fiil

2.1. Genel

Türkçede, fiil soylu kelimenin sonuna belirli ekler getirilerek yapılan sıfat-fiil, Arapçada aynı yöntemle yapılmaz. Yani Arapça

⁷ Halit Ziya Uşaklıgil, *Mai ve siyah*. İstanbul: Olympia, 2016, s.77.

bir fiil sonuna belirli ekler getirilmek suretiyle sıfat-fiil elde edilmez. Çünkü Arapça, Türkçe gibi sondan eklemeli bir dil değildir. Arapçanın yapısı, Türkçenin yapısından çok farklı olduğu için Arapça sıfat-fiilleri elde etmek için:

- İsm-i mevsûl (الاسم الموصول),
- İsm-i fail (اسم الفاعل),
- İsm-i mef'ul (اسم المفعول) yapıları kullanılır.

2.1.1. İsm-i Mevsûl (الاسم الموصول)

Anlamı, kendisinden sonra gelen ve sıla cümlesi olarak adlandırılan cümle ile açıklanan, mebni isme ism-i mevsûl denir.⁸

Arapçada ism-i mevsûl dediğimiz yapıda iki cümle bulunur. Bu cümlelerden ilki nitelenen isim kısmı, ikincisi ise sıla cümlesi olan ve ilk cümleye bağlanan kısımdır.

Örneğin;

رَأَيْتُ الطَّالِبَ الَّذِي دَخَبَ إِلَى الْمَدْرَسَةِ. "Okula giden öğrenciyi gördüm."

Cümlesinde رَأَيْتُ الطَّالِبَ "Öğrenciyi gördüm." 1. cümle, دَخَبَ إِلَى الْمَدْرَسَةِ "Okula gitti." 2. cümledir. الَّذِي bu iki cümleyi birbirine bağlamış ve kendisi الطَّالِبَ kelimesinin sıfatı olmuştur. O zaman "Okula giden öğrenciyi gördüm." şeklinde tercüme edilerek sıfat-fiil olmuştur.

Galâyîni (1996)'ye göre "ism-i mevsûller; hâs ve müşterek ism-i mevsûl olmak üzere ikiye ayrılır."⁹

1. Özel (Has) mevsûl isimler,
2. Ortak (Müşterek) mevsûl isimler.

Özel (Has) Mevsûl İsimler

Özel ism-i mevsûller, müzekkeri, müennesi; müfredi, müsen-nası, cemisi için ayrı ayrı kullanılan ism-i mevsûllerdir. Yedi tane-dir.¹⁰

⁸ Fuad Nî'met, *Mûlahhas kavaidi'l-lugati'l-arabiyye*, Mısır, (tsz.), s.123.

⁹ Mustafa el-Galâyîni, *Câmiu'd-durûsu'l-arabiyye*. Beyrut: el-Kitâbu'l arabî, 1996, s. 129.

¹⁰ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâidu'l-esâsiyye li'l-lugati'l 'arabiyye*, Beyrut: el-Mektebetu'l- asriyye, 2010, s. 101.

1) الأَدْيِي: Müfred (tekil), müzekker (eril), 'âkil (akıllılar için), gayri 'âkil (hayvanlar, bitkiler ve cansız varlıklar) için,

حَضَرَ الَّذِي نَجَحَ "Başarılı olan geldi."

2) اللَّذَيْنِ- اللَّذَانِ: Müsenna (ikil), müzekker için,

سَافَرَ اللَّذَانِ أَقَامَ بِالْفُنْدُقِ "Otelde kalan iki kişi yolculuğa çıktı."

3) اللَّذَيْنِ: Cemi müzekker, 'âkil için,

رَجَعَ الْأَوْلَادِ اللَّذَيْنِ نَجَحُوا فِي الْإِمْتِحَانِ "Sınavda başarılı olan çocuklar döndüler."

4) التِّي: Müfred, müennes, 'âkil, gayri 'âkil için,

حَضَرَتِ التِّي نَجَحَتْ "Başarılı olan bayan geldi."

5) اللَّتَيْنِ- اللَّتَانِ: Müsenna, müennes için (ن şeddelenebilir).

سَافَرَتِ اللَّتَانِ أَقَامَتَا بِالْفُنْدُقِ "Otelde kalan iki bayan yola çıktı."

6) اللَّوَاتِي- اللَّاتِي: Cemi müennes için,

جَاءَتِ السَّيِّدَاتِ اللَّاتِي دَهَبْنَ "Giden bayanlar geldiler."

7) الْأُكِّي: Cemi müzekker ve cemi müennes için kullanılır.

جَاءَ التَّلَامِيذُ الْأُكِّي دَهَبُوا "Giden erkek öğrenciler geldiler."

جَاءَتِ التَّلَامِيذَاتُ الْأُكِّي دَهَبْنَ "Giden kız öğrenciler geldiler."

Cemi müennes için kullanılan اللَّوَاتِي- اللَّاتِي- اللَّاتِي mevsullerinin sonundaki ي harfi kalabilir de hazfedilebilir de.¹¹

Ortak (Müşterek) Mevsûl İsimler

Müzekkeri, müennesi, müfred, müsenna ve cemisi için tek bir lafız olan ism-i mevsûle "müşterek ism-i mevsûl" denir.¹² Galâyîni'ye göre bunlar أُلٌّ، مَرٌ، مَاءٌ، دَاءٌ، ذُوٌّ، أُيٌّ. İbn Hişâm'a göre أُلٌّ، مَرٌ، 'âkil (akıllılar) için، مَاءٌ، دَاءٌ، ذُوٌّ، أُيٌّ olmak üzere altı tanedir.¹⁴ Bunlardan مَرٌ 'âkil (akıllılar) için، مَاءٌ، دَاءٌ، ذُوٌّ، أُيٌّ gayri 'âkil (bitkiler, hayvanlar, cansızlar varlıklar) için، مَاءٌ، دَاءٌ، ذُوٌّ، أُيٌّ hem 'âkil hem gayri 'âkil için kullanılır. مَرٌ: müzekker, müennes,

¹¹ Ebû Muhammed Abdullah Cemâleddîn İbn Hişâm, Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ. Beyrut: el-Mektebetu'l- asriyye, 1988, s.113.

¹² el-Galâyîni, Câmiu'd-durûsu'l-arabiyye, s. 131.

¹³ el-Galâyîni, Câmiu'd-durûsu'l-arabiyye, s. 131.

¹⁴ İbn Hişâm, Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ, 1988, s.113.

müfred, müsenna, cemi için tek bir lafızdır. Hepsi için kullanılır.

نَزَلَ مِنْ رَكِبِ الْحَافِلَةِ. "Otobüse binen kişi indi."

نَزَلَتْ مِنْ رَكِبَتْ الْحَافِلَةَ "Otobüse binen bayan indi."

ما : Gayri 'âkil (hayvan ve eşya) için kullanılır.¹⁵

اَرَكَبَ مَا شِئْتُمْ مِنَ الْحَيْلِ "Atlardan istediğine bin."

أَيُّ: Bunun belirli bir anlamı yoktur. Aklı olan ve olmayan bütün varlıkları belirtmek için kullanılır. Aynı kelime hem müzekker hem müennes, hem tekil, hem tesniye, hem çoğul için kullanılır. İsimlere muzaf olur ve anlamını muzaf olduğu isimden alır. Mu'rab olup harekesi değişebilir.¹⁶

يَنْجَحُ أَيُّ يَتَعَلَّمُ. "Öğrenen kazanır."

'أيُّ'ün müennesi "أَيَّةٌ" dür.

أَعْلَمْنِي أَيَّةَ الْبَسَاءِ قَالَتْ هَذَا "Bunu hangi kadının söylediğini bana söyle! (bildir)!"¹⁷

دُو: Beni Tayyin kabilesinde الَّذِي manasında kullanılır. Bu yüzden دُو الطَّائِبَةِ denir ve hem 'âkil hem gayri 'âkil için kullanılır.¹⁸

Müzekker, müennes, müfred, müsenna, cemi için tek bir lafızdır. Hepsi için kullanılır.¹⁹

جَاءَ دُو اجْتَهَدُوا. جَاءَ دُو اجْتَهَدَا. جَاءَ دُو اجْتَهَدَتْ.

جَاءَتْ دُو اجْتَهَدَتْ. جَاءَتْ دُو اجْتَهَدَتَا. جَاءَتْ دُو اجْتَهَدَتِ.

دَا: İsm-i mevsûl olması için başına " ما " yada " مِنْ " istifhamiyye gelmesi gerekir.²⁰ مَاذَا فَعَلْتَ؟ cümlesinde دَا ism-i mevsûl olarak kullanılmıştır. Bu cümle; مَنْ دَا جَاءَكَ؟ şeklinde söylenebilir. Yine; مَنْ دَا جَاءَكَ؟ cümlesinde دَا ism-i mevsûl olarak kullanılmıştır. Bu cümle; مَنْ الَّذِي جَاءَكَ؟ şeklinde söylenebilir.

Yukarıdaki her iki örnekte de " دَا , " ما " ve " مِنْ " soru edatların-

¹⁵ Mustafa Meral Çörtü, *Arapça dilbilgisi nahiv*, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 153, 2009, s.45.

¹⁶ İbrahim Sarımsı, *Arapça dilbilgisi*, Konya, Esra Yayın, 2008, s. 302.

¹⁷ Çörtü, *Arapça dilbilgisi nahiv*, s.45.

¹⁸ el-Hâşimî, *el-Kavâidu'l-esâsiyye li'l-lugati'l-'arabiyye*, s. 101.

¹⁹ el-Galâşimî, *Câmiu'd-durûsu'l-arabiyye*, s. 132.

²⁰ İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*, 1988, s.115.

dan sonra gelince ism-i mevsûl olmuştur.

أل: Hem 'âkil hem gayri 'âkil için kullanılır.²¹

أل 'ın ismi mevsûl olarak değerlendirilebilmesi için eklendiği kelimenin الضَّارِبِ gibi ism-i fâil, المَضْرُوبِ gibi ism-i mef'ûl veya الحَسَنِ gibi sıfat-ı müşebbehe olması gerekir.²² Örnek:

جاءَ المُنْتَصِرُ. "Kazanan geldi." Cümlesi,

جاءَ الَّذِي انْتَصَرَ. demektir.

أَكْرَمْتُ المُنْصُورَ. "Yardım edilene ikram ettim."

أَكْرَمْتُ الَّذِي نُصِرَ. demektir.

2.2. Sıla Cümlesi

İsm-i mevsûlden sonra gelen cümleye denir.²³ Sıla isim, fiil ve şibh cümle olarak gelebilir. Mevsûller Arapçada mubhem kabul edilir. Bu nedenle açıklanmaya muhtaçtırlar. Mevsûllerin açıklayıcısı, başka bir deyişle niteleyeni kendisinden sonra gelen ve sılası olarak bilinen cümledir. Ancak sıla, hiçbir zaman mevsûlden önce gelmez.²⁴

1. Sıla, cümle (fiil veya isim cümlesi) ve şibh-i cümle olarak gelir.²⁵

أَحَبُّ الَّذِي يُعَلِّمُنِي. "Bana öğreten (kimse)yi severim." (fiil cümlesi)

يُحِبُّ الإنسانَ الَّذِي هو مُحْسِنٌ. "İyilik eden insan sevilir." (isim cümlesi)

سَلِّمْتُ عَلَى الرَّجُلِ الَّذِي فِي الحَدِيقَةِ. "Bahçedeki adama selam verdim." (şibh-i cümle)

2. Sıla cümleleri Türkçeye çevrilirken genellikle sonlarına -en, -an, -dığı, -cek, -cak, -eceği, -cağı ekleri alırlar.

²¹ 'Abbas Hasan, *en-Nahvu'l-vâfi*, Mısır, I,1966, s. 320.

²² İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*, 1988, s.113.

²³ Çörtü, *Arapça dilbilgisi nahiv*, s.43.

²⁴ Emrullah İşler, "Arapça ve Türkçede ortaçlar – Karşıtsal çözümleme", *Nüsha Şarkiyat Araştırma Dergisi*, 7, 2002, s. 102.

²⁵ Hasan, *en-Nahvu'l-vâfi*, s. 337.

رَأَيْتُ الطَّالِبَ الَّذِي جَاءَ. "Gelen öğrenciyi gördüm."

3.Şibh-i cümle (zarf veya harf-i cerli isim) olduğunda –ki, bu-
lunan, olan'la tercüme edilir.

رَأَيْتُ الْأَشْجَارَ الَّتِي فِي الْحَدِيثَةِ. "Bahçedeki ağaçları gördüm."

4. Sıla cümlesi ism-i mevsûlün önüne geçmez.

جَاءَ بِنِي الَّذِي فَازَ. "Kazanan, bana geldi."²⁶ gibi.

5. İsm-i mevsûlle sıla cümlesi arasına nida, yemin ve i'tiraziye
cümlesinden başka şey girmez.

هَذَا الْوَلَدُ هُوَ الَّذِي يَا أُخِي يَقُومُ بِالْأَمْرِ. "Kardeşim! Bu çocuk iş yapı-
yor."(Nida)

هَذَا الطَّالِبُ هُوَ الَّذِي وَاللَّهِ يَنْجَحُ فِي
الْإِثْتِحَانِ. "Vallahi bu öğrenci imtihanda başa-
rılı olur." (Yemin)

هَذَا الْمُهَنْدِسُ هُوَ الَّذِي حَفِظَ اللَّهَ يَنْجَحُ كَثِيرًا. "Bu mühendis-Allah onu korusun-
çok başarılıdır." (İ'tiraziye)

6. Sıla cümlesi ile ism-i mevsûlü hafzetmek uygun değildir;
ancak anlaşılacak durumda ise hafzedilebilir:

أَمْ مَنْ يَجْتَهِدُ وَيَكْتَسِلُ سِوَاءَ؟ "Çalışkan kimse ile tembel kimse
eşit midir?" (Eşit olur mu hiç?!)

2.3. 'Aid Zamir (الضَّمِيرُ الْعَائِدُ):

Sıla cümlesinde ism-i mevsûle aid olan, sıla cümlesini ism-i
mevsûle bağlayan ve ism-i mevsûle aynı siygada olan zamirdir.²⁷

Sıla cümlesinde, جملة الصلة + موصول yapısını birbirine bağlayan
mevsûlle ilgili عائد adı verilen bir zamir bulunur. Bu zamir
mevsûle erillik, dişillik ve sayı bakımından uyar. Söz konusu za-
mir açık gelebileceği gibi gizli de olabilir. Gizli olduğunda mevsûle
göre takdiri yapılır. Örneğin:

2.3.1. Bariz (Açık)

جَاءَ الرَّجُلُ الَّذِي رَأَيْتُهُ. "Gördüğüm adam geldi."

(رَأَيْتُهُ) sıla cümlesindeki (هُ) bariz aid zamiridir. (الَّذِي) müfred

²⁶ Yusuf Uralgiray, İlk ve ileri dilbilgisi, Riyad: Tebliğ, 1986, s. 431.

²⁷ Çörtü, Arapça dilbilgisi nahiv, s.47.

müzekker olduğu için o da müfred müzekkerdir.

يُحِبُّ الْإِنْسَانَ الَّذِي هُوَ مُحْسِنٌ. "İyilik eden insan sevilir."

(هو) sıla cümlesindeki (هو) aid zamiridir.

2.3.2. Müstetir (Gizli)

مُؤَدِّرُ الشَّرِكَةِ يُنْظَرُ إِلَى الشَّاحِنَةِ الَّتِي وَقَفَتْ أَمَامَ الْبَيْتِ. "Şirketin müdürü evin önünde duran kamyonu bakıyor."

(وقفت) fiilinin altında (هي) sıla cümlesindeki aid zamiri (وقفت) fiilinin altında gizli (هي) dir.

هَذَا هُوَ الْأُسْتَاذُ الَّذِي دَرَسْنَا فِي الْعَامِ الْمَاضِي. "Bu, geçen sene bizi okutan hocadır."

Bu cümlede sıla cümlesi دَرَسْنَا ifadesidir. Bu cümledeki mevsûlle ilgili zamir gizlidir. Takdiri ise 'هو' dir.

شَكَرَ الْأُسْتَاذُ لِلطُّلَّابِ الَّذِينَ نَجَّحُوا فِي الْإِمْتِحَانَاتِ
موصول صلة

"Hoca, sınavlarda başarılı olan öğrencilere teşekkür etti."

Bu cümlede mevsûlle ilgili zamir 'و' dır.

2.3.3. Mahzuf (Hafzedilmiş)

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ. (Alak 96: 5) "Allah insana bilmediğini öğretti."

(لَمْ يَعْلَمْ) olan sıla cümlesinin kaideye göre (لَمْ يَعْلَمْ) olması gerekirdi. Ancak sıla cümlesinin fiili müte'addi olduğundan, aid zamiri hafzedilmiştir. Bu sebeple (لَمْ يَعْلَمْ) sıla cümlesindeki (لَمْ) zamiri mahzuftur.

2.4. İsm-i Fail (اسم الفاعل)

Müştak (türemiş) bir isim olan ism-i fâil, türetildiği fiilin anlam özelliğini kaybetmeden, o işi yapan, gerçekleştiren, yani özne olan kelimedir. Örneğin; "كَتَبَ", "yazdı" anlamında mazi bir fiildir. Bu fiilden türetilen كَاتِبٌ yazma işini yapan anlamındaki "yazan" kelimesidir. "شَرِبَ", "içti" anlamına gelen bir fiildir ve bu fiilden türetilen "شَارِبٌ" "içen" anlamına gelir. Bu durumda denilebilir ki, ism-i fâil, genellikle geçici sıfatlar yapar. Örneğin الغائب /giden kelimesi geçici bir sıfatı ifade eder.

Arapçada ism-i fâiller, ma'lum fiilden türetilmektedirler. Bu sebeple الَّذِي يَكْتُبُ ism-i fâili, aslında كَاتِبٌ demektir.

İsm-i fâilleri türetmek için fiilin sülasi (üçlü) mi, mezid (artırılmış) mi olduğu önemlidir. Çünkü;

Sülasi mücerred bir fiilden ism-i fâil, (فَاعِلٌ) kalıbında olur.²⁸

(Teşekkür etti- teşekkür eden) gibi. شَكَرَ شَاكِرٌ

Ancak fiil, dört ya da daha fazla harften oluşuyor ise (rubai mücerred ve mezid fiillerde) mezid(ilaveli/ arttırılmış) fiillerin ism-i fâilleri, o fiilin muzarisinin muzaraat harfinin atılıp, yerine dammeli bir م harfi getirilip, sondan bir önceki harfinin harekesi de kesra yapılmak suretiyle elde edilir.²⁹

(Sayan) gibi. خَاسَبٌ مَخَاسِبٌ

2.5. İsm-i Mef'ul (اسْمُ الْمَفْعُولِ)

Müştak (türemiş) bir isim olan ism-i mef'ul, türetildiği fiilin anlam özelliğini kaybetmeden, o eylemin etkisinin üzerinde görüldüğü isme denir.³⁰

Örneğin; "كَتَبَ", "yazdı" anlamında mazi bir fiildir. Bu fiilden türetilen مَكْتُوبٌ, yazma işinden etkilenen anlamındaki "yazılan" kelimesidir. "شَرِبَ", "içti" anlamına gelen bir fiildir ve bu fiilden türetilen "مَشْرُوبٌ" "içilen" anlamına gelir.

Arapçada ism-i mef'uller, meçhul fiilden türetilmektedirler. Bu sebeple مَكْتُوبٌ ism-i mef'ulü, aslında الَّذِي يَكْتُبُ demektir.

Sülasi bir fiilden ism-i fâil türetmek için (مَفْعُولٌ) kalıbı kullanılır:

Diğer fiillerin ism-i mef'ulleri ise, meçhul muzari' fiilden yapılır. Meçhul muzari'den muzari'lik harfi atılır, yerine mazmum (zamme ile harekeli) bir م harfi getirilerek ism-i mef'ul yapılır.³¹

²⁸ el-Galâiyîni, *Câmiu'd-durûsu'l-arabiyye*, s. 178.

²⁹ Tacettin Uzun, (Ed.), *El- Miftah*, İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2013, s. 98.

³⁰ Emrullah İşler & Musa Yıldız, *Arapça çeviri kılavuzu*, İstanbul: Akdem Yayınları, 2018, s. 32.

³¹ Mehmet Maksudoğlu, *Arapça dilbisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009, s. 92.

3. Bulgular

Çalışmada, anadil olarak Türkçedeki sıfat-fiiller ile hedef dil olarak Arapçadaki sıfat-fiiller hakkında yukarıda verilen genel bilgilerden yola çıkarak, iki dildeki sıfat-fiillerin benzeyen ve farklılık gösteren yönlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

3.1. Benzerlikler

1. Hem Türkçe, hem de Arapçada sıfat-fiil, fiilden türetilir. Türkçedeki “gülmek” fiilinden türetilen “gülen” sıfat fiili, “öldürmek” fiilinden türetilen “öldürülen” sıfat fiil örnekleri Arapçaya çevrildiğinde ضَحِكَ (güldü) fiilini ضَاغِكَ (gülen), قَتَلَ (öldürdü) fiilini قَاتِلًا (öldüren) şeklinde yapılırlar.

2. Her iki dilde de sıfat-fiiller, artık birer fiil değil, isimdirler.

3. Türkçede sıfat-fiil genellikle geçici isimler türetir, Arapçada da genellikle geçici isim türetmek için kullanılır.

4. Bazen de kalıcı isimler yapabilirler.

5. Türkçede sıfat-fiil yapmak için kullanılan eklerin bir kısmı zaman ekleridir. -(a)r geniş zaman eki, -dik ve -miş geçmiş zaman eki, -ecek gelecek zaman eki gibi. Sıfat-fiil yapmak için kullanılan bu ekler, sıfatlaşan kelimenin zaman kavramını taşımasını sağlar. Aynı kullanım Arapçada da mevcuttur.

أَعْجَبَنِي الْكِتَابَ الَّذِي قَرَأْتَهُ “Okuduğun kitap hoşuma gitti.”

6. Arapça ve Türkçede sıfat-fiiller hem etken hem de edilgen yapıda olabilir. Türkçedeki etken ortacın Arapça karşılığı ism-i fail, edilgen ortacın karşılığı ise ism-i mef’uldür.

3.2. Farklılıklar

1. Türkçede ortaç yapmak için, fiil soylu sözcüklerin sonuna getirilen “-en, -an, -esi, -ası, -mez, -maz, -er, -ar, -dık, -dik, -duk, -ecek, -acak, -mış, -miş, -muş, -müş” ekleri müstakil birer kelime değildirler. Ancak Arapçada ortaç ya ism-i mevsûl, ya ism-i fâil ya da ism-i mef’ul ile yapılır ve en az iki kelimedenden oluşur.

2. Türkçede kullanılan sıfat-fiil eklerinden bir tanesi de olumsuzluk bildiren “menfi geniş zaman” ekidir. din-mez (ağrı), bit-mez tüken-mez (iş) gibi. Arapçada tek kelime ile olumsuzluk bildi-

ren bir kullanım mevcut değildir.

3. Türkçede ortaç, nitelediği addan önce gelir, Arapçada ise nitelediği addan sonra gelir ve hiç bir zaman nitelediği adın önüne geçmez.

4. Arap dilinde tekillik, ikillik, çoğulluk, müzekkerlik ve müenneslik konuları bulunmakta ve cümle kuruluşları ile sıfat tamamlamalarında bu konularda uyum aranmaktadır. Türkçede ise böyle bir durum söz konusu değildir.

5. Türkçede ortaç hem belirli hem de belirsiz isimleri niteleyebilir. Arapçada mevsûller, belirli isim kabul edilir, belirli bir isimden sonra gelir. Yani belirsiz isimden sonra mevsûl kullanılmaz.

6. Türkçede ortaç olan bir kelimenin olumsuzu da yapılabilmelidir. Arapçada böyle bir zorunluluk yoktur.

7. Arapçada ism-i mevsûllerde sıla cümlesi bulunur. Türkçede böyle bir kullanım mevcut değildir.

8. Arapçada mevsûller hâs (özel) ve müşterek (ortak) olmak üzere ikiye ayrılır. Has ism-i mevsûller, müzekkeri, müennesi; müfredi, müsennası, cemisi için ayrı ayrı kullanılan ism-i mevsûllerdir. Müşterek ism-i mevsûller, müzekkeri, müennesi, müfred, müsenna ve cemisi için tek bir lafız olan ism-i mevsûllerdir. Türkçenin ortaçlarında ise böyle bir sınırlama söz konusu değildir.

9. Arapçada mevsûller i'rab bakımından raf', nasb ve cer durumlarında kullanılabilir. İkil mevsûller mu'rab sayıldığı için nasb ve cer durumlarında اللذين / اللتين şeklinde kullanılır. Diğerleri mebnî kabul edilir ve hangi konumda olursa olsun kullanımda bir değişikliğe uğramaz. Türkçede böyle bir kullanım mevcut değildir.

10. Arapça ortacın ilk ögesi olan mevsûl cümledeki konumu itibarıyla muhteda, fâil, mef'ul, mecrûr ve sıfat olabilir. Bu nedenle mevsûllerin kullanımları farklıdır. Hâs mevsûller, müşterek mevsûllere göre kullanım bakımından daha serbesttirler. Öte yandan Türkçenin ortaç eklerinin tek başlarına ne bir işlevi ne de anlamı vardır.

11. Türkçede ortaç, fiil soylu sözcüklerin sonuna “-en, -an, -

esi, -ası, -mez, -maz, -er, -ar, -dık, -dik, -duk, -ecek, -acak, -mış, -miş, -muş, -müş" ekleri getirilmek suretiyle yapılır. Türkçedeki bu ortaç eklerinin hepsi, Arapçanın ortaçları karşılığında kullanılmaz. Arapçanın ortaçları Türkçeye sadece -an, -mış, -dık, ve -ecek ekleri kullanılarak çevrilir.

12. Türkçede sıfat-fiillerin niteledikleri isimler düşebilir. Sıfat-fiiller bu durumda "adlaşmış sıfat" görevini yüklenir. Arapçada ise ortacın ilk kelimesi olan mevsûl kaldırıldığında anlamca tamamen farklı bir cümle kurulmuş olur.

الرجل في المكتبة. "Kütüphanedeki adam."

الرجل الذي في المكتبة. "Kütüphanede olan adam."

13. Arapça sıla cümlesinde, جملة الصلة + موصول yapısını birbirine bağlayan mevsûlle ilgili عائد adı verilen bir zamir bulunur. Bu zamir mevsûle erillik, dişillik ve sayı bakımından uyar. Söz konusu zamir açık gelebileceği gibi gizli de olabilir. Fakat Türkçede böyle bir kullanım söz konusu değildir.

14. Arapçadaki müşterek ism-i mevsûllerden "مَنْ" ve "مَا" mevsûl anlamı dışında soru edatı olarak da kullanılır. Türkçede soru edatı yerine geçen bir sıfat-fiil yoktur.

15. Arapçada ism-i fail ve ism-i mef'ul hem sıfat-fiil olarak hem de sıfat-fiil anlamı dışında kullanılabilir. Türkçede bu durumdan söz edilemez.

Örneğin;

سافر صالح إلى القاهرة. "Salih, Kahire'ye gitti."

cümlesinde "صالح", özel isim olarak kullanılmış ve bu ismin "yararlı iş yapan" anlamı ile bir bağlantısı kalmamıştır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, Türkçenin "fiilimsiler" konusunun alt başlığı olan "sıfat-fiiller" konusu ele alınarak, yabancı dil olarak Arapça öğrenmek isteyenlerin, bu konunun Arapçadaki karşılığı olan ism-i mevsûller, ism-i fail ve ism-i mef'uller incelenmiştir.

Çalışmada Türkçe dilbilgisi alanında yazılmış, çeşitli dilbilimciye ait kitaplar ile yine Arapça dilbilgisi alanında yazılmış sarf ve

nahiv kitaplarından faydalanılarak bu iki dil arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Türkçe dilbilgisi kitaplarında ve sıfat-fiil hakkında yapılmış çalışmalarda sıfat-fiille ilgili verilmiş olan farklı bilgilerin bir problem yaratmaması için sıfat-fiiller geniş biçimde ele alınmış, Arapça ile karşılaştırma yapmakta kolaylık sağlanmıştır. Ancak Türkçe sıfat-fiillerin, türetilmesi, cümle içinde kullanımı, zamana göre sınıflandırılması bakımından geniş bir konu olması, buna karşılık Arapça dilinde sıfat-fiil konusunun sınırlı bir yer işgal etmesi başlıklar halinde karşılaştırma yapmayı zorlaştıran önemli bir unsur olmuştur.

Kaynak taraması sırasında, sıfat-fiillerle ilgili olarak, Emrullah İşler'e ait ismi mevsûllerle ortaçların karşılaştırıldığı çalışma dışında, geçmişte yapılmış her hangi bir çalışmanın bulunmamasının bu çalışmayı güçleştirdiği söylenebilir.

Türkçe ve Arapçada sıfat-fiillerin karşılaştırılması sonucunda her iki dilde sıfat-fiilin fiilden türetilmesi, genellikle geçici isimler oluşturmaları, cümlede değişik ögeler olarak görev almaları, temel benzerlikler olarak dikkati çekmektedir. Bununla birlikte, Türkçe ile Arapça arasındaki yapı ve kaynak farkından kaynaklanan özellikleri, yani Türkçenin eklemeli, Arapçanın bükümlü dil olması, sözdizimlerinin farklılığı, Arapçanın Türkçede bulunmayan cinsiyet ve çokluk ifadelerine sahip olması gibi, bazı genel farklılıklar, sıfat-fiiller konusunda da güçlüklerin başlıca kaynağını oluşturmaktadır.

Anadili Türkçe olan ve Arapça öğrenen öğrencilerin sıfat-fiillerle ilgili olarak karşılaşılabilecek problemlerin önüne geçmek amacıyla genel olarak şu yöntemler kullanılabilir: Arapça ve Türkçe dilbilgisi kurallarını öğretmek ve bu konuda çok sayıda alıştırmayı yaptırmak; Arapçadan Türkçeye, Türkçeden Arapçaya konu ile ilgili çeviriler yaptırmak; iki dil arasındaki farklılığı, karşılaştırma yaparak anlatmak ve özellikle okudukları edebi eserlerde bu konu ile ilgili yazılmış cümleleri buldurmak.

Yapılan çalışmada Türkçe ve Arapçadaki sıfat-fiillerin müm-

kün olduğunca ayrıntılı olarak ele alınmasının hem bu dili öğrenen hem de öğretenler için yararlı olacağı kanaatindeyiz. Ayrıca yapılacak diğer çalışmalar için de faydalı olacağını umuyoruz.

Kaynaklar

- Alagöz Boyraz, E. (2018). Nehcü'l-ferâdîs 'te sıfat-fiillerin kullanımı ve tarihsel gelişimi. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1), 53-70.
- Ali, S. (2011). *Kuyucaklı Yusuf*. İstanbul: YKY.
- Çörtü, M.M. (2009). *Arapça dilbilgisi nahiv*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 153.
- el-Galâyînî, M.(1996). *Câmiu'd-durûsu'l-'arabiyye*. Beyrut:el-Kitâbu'l-'arabî.
- el-Hâşimî, A. (2010). *el-Kavâidu'l-esâsiyye li'l-lugati'l 'arabiyye*. Beyrut: el-Mektebetu'l- asriyye.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dili*. İstanbul.
- Gülsevin, S. (2016). -(Y)ACAK sıfat-fiil ekinin birleşik yapılardaki özel bir işlevi üzerine. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1), 178- 188.
- Hasan, A. (1966). *en-Nahvu'l-vâfi*, Mısır, I,186
- İbn Hişâm, (1988). *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*. Beyrut: el-Mektebetu'l-asriyye.
- İşler, E. & Yıldız, M. (2018). *Arapça çeviri kılavuzu*. İstanbul: Akdem Yayınları.
- İşler, E. (2002). Arapça ve Türkçede ortaçlar – Karşıtsal çözümleme. *Nüsha Şarkiyat Araştırma Dergisi*, 7, 99 -109.
- Leontiç, M. (2017). Türkçede fiilimsiler."Gotse Delçev" Üniversitesi, *İştîp Makedonya*.
- Maksudoğlu, M. (2009). *Arapça dilbisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Ni'met, F. (tsz). *Mülahhas kavaidi'l-lugati'l-'arabiyye*, Mısır.
- Sarmış, İ. (2008). *Arapça dilbilgisi*. Konya: Esra.
- Sefa, P. (2018). *İstanbul hikayeleri*. İstanbul: Ötüken.

- Uralgiray, Y. (1986). *İlk ve ileri dilbilgisi*. Riyad: Tebliğ.
- Uşaklıgil, H.Z. (2016). *Mai ve siyah*. İstanbul: Olympia.
- Uzun, T. (Ed.) (2013). *el-Miftâh*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları.